

МИХАЙЛО ПЕТРЕНКО

ЗАДИВЛЕНИЙ У НЕБО УКРАЇНИ

Микола Бондар
канд. філол. наук,
пров. наук. співр.,
зав. відділу української
класичної літератури
Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка
НАН України,
м. Київ

Від 1841 року, коли були опубліковані перші вірші поета, в сузір'ї української поезії світиться зоря під іменем *Михайло Петренко*, — сяє рівним, хоч, може, й не надто яскравим світлом.

Поет обдарував свій народ низкою віршових творів, один з яких став широко відомою народною піснею. Однак такою складалася історія української культури, що життя багатьох її діячів було засувано хмарами повсякденно-побутової неуваги, неналежного поцінування, політично-ідеологічного остраху їхніх сучасників, — і сьогодні, коли видається, що такі хмари з небозводу щезають, примітна постать усе ж бачиться не зовсім виразно, в оточенні ще не розвіяної мли загадок та елементарних запитань.

Перший, хто подав відомості про *Петренка*, був видавець альманаху “Южный русский сборник” (Х., 1848) *Амвросій Метлинський*. При публікаціях творів кожного з поетів видавець подавав біографічну замітку. Про *М. Петренка* зокрема мовлено: “*Петренко, Михайло Николаевич, родился в 1817 году, и, большею частию, проживал и узнал язык и быт народный в городе Славянске и его окрестностях, Изюмского уезда; окончил курс учения в 1841 году в Харьковском университете, и потом определился на службу по гражданскому ведомству. Кроме напечатанных здесь сочинений написал еще оперу, нигде не напечатанную; — первые же стихотворения его напечатаны в украинском литературном сборнике “Молодик на 1843 год”*” [1, с. 30].

Ця коротка замітка тривалий час — понад сто двадцять років — була практично єдиним джерелом інформації щодо біографії талановитого поета. В повному (а це всього кілька рядків!) чи й у стислому вигляді її наводили історики української літератури (*М. Петров, Ом. Огоновський, С. Єфремов, М. Плевако, В. Коряк*), укладачі енциклопедій та різних довідників.

Із цієї замітки починається дослідження життя і творчості *Михайла Петренка* — дослідження, треба сказати, непросте, сповнене для літературознавців та істориків чималих труднощів, помилок, неточностей, заблудів (навіть і в цитованій замітці уже наявна перша мимовільна неточність, оскільки перші вірші *М. Петренка* друковані були не в “Молодику” 1843 р., а двома роками раніше — в альманасі “Сніп”, Х., 1841 [2]); інколи — поєднане й із поспішними висновками, необгрунтованими припущеннями.

Аж у 1973 р. дослідникам вдалося одержати перші суттєві документальні дані, що стосувались біографії поета, у 1989 р. — встановити дату його смерті...

Однак, почнемо з самого початку. Народився поет у 1817 р.; місяць і день народження досі невідомі й потребують встановлення, тож певна річ, що це постає як завдання перед краєзнавцями, істориками, філологами. Місце народження поета — найбільш імовірно — Слов'янськ, — проте документальних даних з цього приводу також іще не розшукано. Додати можна хіба лиш те, що місто Слов'янськ, з любов'ю оспіване

поетом у циклі віршів, нині — райцентр у Донецькій області, розташоване біля річки Казенний Торєць, — річки, про яку також згадує поет у своїх віршах. Цікаво, що Ізюм та Слов'янськ нині входять до складу різних областей (Ізюм — до Харківської і має статус міста обласного підпорядкування); цікаво й те, що за кількістю мешканців Слов'янськ тепер уже вдвічі більший, ніж Ізюм, — до повіту якого колись належав.

У 1837 р., як це встановлено документально [4, с. 172, 173], а не в 1836 р., як ще донині, бува, фігурує у нарисах про поета, **Петренко** вступив на юридичний факультет Харківського університету, навчання на цьому факультеті тривало чотири роки. Отже, завершив навчання (у званні дійсного студента) 1841 р. — у рік свого літературного дебюту.

Безперечним є те, що за час навчання в університеті **М. Петренко** увійшов до гуртка літераторів, що існував у Харкові (за висловом **А. Шамрая** — “харківська школа романтиків”, хоча в строгому значенні слова ця творча співдружність аматорів літературної творчості “школою” навряд чи може бути названа).

М. Костомаров, ведучи мову про період приблизно літа—осені 1841 р., часу свого повороту до Харкова, в університет, де уже розглядалася його перша (втім, відхилена) дисертація, згадує: “*В это время я сблизился с целым кружком молодых людей, так же, как и я, преданных идее возрождения малорусского языка и литературы...*”. З числа цих людей автор спогадів поіменно називає **О. Корсуна**, **М. Петренка**, **Я. Щоголева**, **П. Кореницького**, **П. Писаревського**. Про **М. Петренка** в “Автобіографії” Костомарова, зокрема, зазначено: “*Петренко, бедный студент, уроженец изюмского уезда, молодой человек меланхолического характера, в своих стихах всегда почти обращавшийся к месту своей родины, к своим семейным отношениям*” [3, с. 109]. Далі **Костомаров** веде мову про задум **О. Корсуна** видати малоросійський збірник (що й було реалізовано у вигляді альманаху “Сніп” 1841 р.) та про приїзд у Харків з Москви **І. Бецького** — літератора, культурного діяча, який відзначився трохи далі організацією у Харкові ще одного помітного українського видання — альманаху “Молодик”. Таким було оточення **М. Петренка** на початку 1840-х років. Слід зазначити його участь і у “Снопі” **О. Корсуна**, і у 2-й частині “Молодика на 1843 год”, де були зібрані зразки україномовної творчості харків’ян та близьких до їхнього товариства.

Не зайве навести ще одну — хай і опосередковану — згадку про **М. Петренка** цієї доби. У 1891 р. в редакцію журналу “Киевская Старина” відомий український поет **П. Грабовський** надіслав (уже із заслання, із Сибіру, уже як результат відкопаних у пам’яті згадок про зустрічі часів перебування в Україні) замітку “Несколько слов об украинском писателе Порфирии Кореничком” (замітка в той час не була надрукована, її першопублікацію здійснено у “Збірнику ХІФТ” 1995 р.). Ведучи мову про літературні гуртки кінця 30-х — початку 40-х років ХІХ ст. та посиляючись на свідчення їх сучасника, знайомого йому священика **Мартиновича**, автор зазначав: “*Такой кружок существо-*

вал и в Харькове; в него входили: Корсун, братья Писаревские, Костомаров, Петренко и другие лица...”. Головний персонаж цієї замітки — поет **П. Кореницький**; “*... по свидетельству того же о. Мартиновича, он был близок с Писаревским и Петренко, известными украинофилами-романтиками. В ходу была малорусская речь и малорусские песни; студенты и семинаристы славились украинскими концертами; общение учащейся молодежи с обществом было более или менее живым, непосредственным*” [5, с. 183]. Далі **П. Грабовський**, очевидно, вважаючи дорогим кожне свідчення про своїх попередників у справі розбудови української словесності та враховуючи той факт, що “Киевская Старина” його замітку друкувати не поспішає, пише ще один її варіант і надсилає до львівського журналу “Зоря”, де вона й була видрукувана у 1894 р. (під заголовком “Дещо про Порфира Кореницького”). Також у цьому тексті знайшлася потреба сказати про аматорську культурно-мистецьку діяльність харківських поетів початку 1840-х років, їхнє не тільки поетичне, а й музичне чи вокальне (чи й культурно-організаторське) обдаровання; посиляючись на того ж таки знайомого священика, **Грабовський** ще раз зазначає, що **Кореницький** “*належав до гурту Писаревських, Петренка, що славились під той час у Харкові своїми українськими концертами, будиши до того й поетами українськими*” [6, с. 41].

Утім, повернімось до свідчень очевидця, **М. Костомарова**. У листі до **І. Срезневського** від 30 листопада 1840 р., давши високу оцінку щойно прочитаному “Кобзарю” **Шевченка** та суворо характеризуючи матеріали ще не виданого на той час альманаху “Сніп”, **Костомаров** писав: “*Между тем заготовляется у нас в Харькове огромный малороссийский Альманах, издаваемый Корсуном. <...> Если говорит правду, то, за исключением стихотворений г. Петренка и Писаревского (сына того священника) все прочие (о своих я судить не буду) носят на себе отпечаток если не совершенной бесталанности, то совершенного безвкусыя...*” [7, с. 332].

Ще один очевидець підготовки альманаху “Сніп”, уже згадуваний **А. Метлинський** (той самий, котрий парадоксальним чином через декілька років забув про цей альманах та про вміщення в ньому віршів Петренка) 26 серпня 1840 р. писав тому ж таки **І. Срезневському**: “*...Корсун набрал [книжище] малороссийской всячины; но тут же является и поэт истинный, не нам чета, студент бедный, без роду и племени, некто Петренко*” [8, с. 138], курсив автора листа; див. також [9, с. 336, 337].

Отже, в альманасі “Сніп”, що мав підзаголовок “Український новорочник” і що його, як зазначено на титульній сторінці, “*скрутив Олександр Корсун*” (до речі, на той час — сам іще студент Харківського університету, що курс на тому ж таки юридичному факультеті проходив роком пізніше від **М. Петренка**) відбувається дебют на молодого тоді, 24-річного поета...

Поетичні твори Михайла Петренка були представлені в шостому розділі “Снопа” й мали загальну

* * *

Дивлюся на небо та й думку гадаю:
 Чому я не сокіл, чому не лігаю,
 Чому мені, Боже, ти криллів не дав?
 Я землю б покинув і в небо злітав!
 Далеко за хмари, подальше од світу,
 Шукать собі долі, на горі привіту
 І ласки у зірок, у сонця просить,
 У світі їх яснім все горе втопить;
 Бо долі ще змалу здаюся не любий,
 Я наймит у неї, хлопцюга прибудний;
 Чужий я у долі, чужий у людей:
 Хіба ж хто кохає нерідних дітей?
 Кохаюся лихом, привіту не знаю,
 І гірко, і марно свій вік коротаю;
 І в горі спізнав я, що тільки одна —
 Далекеє небо — моя сторона.
 І на світі гірко; як стане ще гірше,
 Я очі на небо, — мені веселіше!
 І в думках забуду, що я сирота,
 І думка далеко, високо літа.
 Коли б мені крилля, орлячі ті крилля,
 Я землю б покинув, і на новосілля
 Орлом бистрокрилим у небо польнув,
 І в хмарах навіки од світа втонув!

назву “Думки”. Цю добірку склало сім творів. Очевидно, не випадково зачин публікаціям *Петренка* дав вірш “Дивлюся на небо та й думку гадаю...”, вміщений у “Снопі” під заголовком “Недоля” та з епіграфом з *М. Лермонтова*: “В минуту жизни трудную / Таится в сердце грусть...” (цими рядками, один з яких у передачі *М. Петренка* трохи видозмінено, починається вірш “Молитва” (1839) російського поета); в “Снопі” вміщено далі такі твори, як “Вечірній дзвін” (“Як в сумерки вечірній дзвін...”), “Смута” (“Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче...”), “По небу блакитнім очима блукаю...”, “Гей, Іване, пора...”, “Брови” (“Ой біда мені, біда...”), “Туди мої очі, туди моя думка...”.

За тяжінням до того чи іншого художнього напрямку зміст “Снопа” можна умовно поділити на два розгалуження — романтичне та сатирично (гумористично)-натуралістичне — що, зрештою, подає аргументи тому, що так звана харківська школа не була “школою” одних лиш романтиків. Натуралістичний фланг представляли *С. Писаревський*, *П. Писаревський* та *П. Кореницький*, інші автори “Снопа” належали до табору романтизму, а найяскравіше цю належність задемонстрував, безперечно, вірш *М. Петренка* “Недоля” (“Дивлюся на небо...”).

На появу “Снопа” захоплено відгукнувся критик “Маяка”, уродженець України *М. Тихорський*. Найвищу оцінку дав він поезії Петренка, зокрема його віршеві “Дивлюся на небо...”. Рецензент звертався до читачів: “Думки поёт не Петренко, а поэзия, а что я

вас не обманываю, извольте посмотреть...” (далі було цитовано зазначений вірш) [10, с. 11].

Тим часом у *О. Корсуна* були накопичені літературні матеріали для ще одного, наступного випуску “Снопа”. В петербурзькому журналі “Маяк” містилася оповістка, що буде видано другий том альманаху. “В этом томе будут помещены “Щира любовь” и “Божі діти” *Основьяненка*, произведения *Гребенки*, *Боровиковского*, *Галки* (псевдонім *М. Костомарова*. — М.Б.), *Петренко*, самого автора и других писателей; уже по одному исчислению статей можно судить, что этот том литературным достоинством далеко превзойдет первый” [11, с. 118]. Одначе до цієї справи Корсун несподівано охолонув, хоч і затримав у себе окремі з роздобутих творів. Скандально відомою є історія із надісланим *Корсуну* початком Шевченкової поеми “Мар’яна-черниця”, який у цілості вдалося надрукувати аж в 1914 р. Також і *П. Кореницький* у листах, про які була мова, випрохує в *Корсуна* повернути йому прозові твори (досі не віднайдені).

На початку 1840-х років ще один імпульс едиційним проектам харківського літературного співтовариства надає *Іван Бецький* — студент, який переїхав із Москви і в Харківському університеті завершував свою філологічну освіту. *Бецький* організовує видання альманаху “Молодик”, а саме — випуск двох частин “Молодика на 1843 год” і двох частин “Молодика на 1844 год” (отже, разом чотири випуски; з них три

Михайло Петренко (1817 — 25.12.1862)
Умовна назва портрета “Студент”, тобто
портрет відтворює образ поета часу студентських років,
коли молодий Петренко написав свій вірш “Недоля” —
“Дивлюся на небо” [2].

Реконструкцію портрета створив О.М. Чередниченко
2013 року на замовлення нащадків поета
на основі фотографій

Бориса Миколайовича Петренка, онука поета,
що надала правнучка поета Наталя Борисівна Шептій, та
Олександра Євграфовича Петренка, онука поета, що надав
Олександр Євграфович Петренко, праправнук поета

перші з’явилися друком у Харкові, четвертий — у Петербурзі). Випуск альманаха “Молодик на 1843 год. Часть вторая” переважно складався зі творів українськомовних. Тут, поміж іншими, були здійснені першопублікації поезій *Т. Шевченка* (“Тяжко-важко в світі жити...”, “Н. Маркевичу” та “Утоплена”, окремих віршів *М. Костомарова*, *А. Метлинського*, *О. Афанасьєва-Чужбинського*, *Я. Щоголева*, двох оповідань *Г. Квітки-Основ’яненка*. У цьому випуску “Молодика” з’явилися друком і нові поетичні твори *М. Петренка* — “Вечір” (“Схилившись на руку дивлюся я...”) та “Батьківська могила” (“Покинув нас і нашу матір...”). Перший із названих щойно віршів доповнив уже видрукувані в “Снопі” вірші “Дивлюся на небо...” та “По небу блакитнім очима блукаю...” і склав із ними своєрідний цикл, що згодом одержав назву “Небо”.

Склад літературного співтовариства з центром у Харкові з часом зазнає певних змін. Переїздить до Києва *М. Костомаров*, чомусь замовляє *П. Писаревський*.

Очевидно, відповідаючи на неодноразові запити *О. Корсуна* (що вже покинув на той час Харків) про *Петренка*, *П. Кореницький* в одному з листів, писаному в селі (лютий 1844 р.) мовить: “О *Петренке* я уже более полугода не слышу ничего”, в іншому (вересень 1844 р.) зазначає: “*Петренко* наш фантазирует в Харькове и служит в Уголовной Палате; я писал к нему недавно, после же Покрова я надеюсь видеться с ним в Харькове по очень критическим своим обстоятельствам...” [12, с. 161, 162].

Як можна вичитати із цього листа, *Петренко* підтримував листовні стосунки з колегами й друзями (принаймні із *Кореницьким*, котрий закінчив був у Харкові духовну семінарію і подався священникувати по селах Харківщини), навіть брав участь у вирішенні їх життєвих проблем. Але в листі *Кореницького* важливіше інше.

Що значить вислів стосовно *Петренка*: “фантазирует в Харькове”? Ймовірно, не що інше, як тільки те, що *Петренко*, залишившись у Харкові, продовжує літературну діяльність і якісь чи то нові твори, чи загальне уявлення про цю творчість відомі були його кореспондентові.

Роком раніше (у вересні 1843 р.) *Кореницький* писав тому ж таки *Корсуну*: “*Петренко* наш кончаает уже свою драму под заглавием “Панська любов”, очень хорошую и занимательную пьесу; также написал он еще “Славянські пісні” и “Саур-могила” и сам от себя хочет издать” [13, с. 212].

Ймовірно, під “Слов’янськими піснями” автор розуміє той цикл, що далі був опублікований у “ЮРЗ” і мав назву “Слов’янськ” (справді ж бо, головним предметом поетизації тут виступають пісні близького — рідного? — поетові Слов’янська), Саурмогила фігурує в циклі (скоріш за все, незакінченому) “Іван Кучерявий”. Отже, можна вважати, що ці, згадувані *Кореницьким*, твори *Петренка* на сьогодні відомі. Що ж стоїть за повідомленням про написану *Петренко* драму “Панська любов”? Твору *Петренка* з такою назвою досі не розшукано.

Усередині липня 1844 року *М. Петренко* стає на службу в Харківській палаті карного суду, спершу канцелярським чиновником, далі були такі посади, як старший помічник столоначальника, виконуючий посаду столоначальника; затверджений столоначальником у серпні 1846 р.; в листопаді того ж року *Петренко* одержує чин колезького секретаря (щодо армійської сфери це відповідало орієнтовно чину штабс-капітана).

У серпні 1847 р. *М. Петренко* змінює місце чиновницької діяльності: він “определён” секретарем у Вовчанський повітовий суд. Окремими дослідниками робилися спроби розглядати цю подію як пониження у посаді (з чим, насправді, погодитись не можна) та пов’язувати з процесом розслідування діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, яке на той час було викрите в Києві, — проте у документах справи цього товариства (виданої академічним Інститутом історії у Києві у трьох томах 1990 р.) жодної згадки про *М. Петренка* не міститься.

За припущеннями, у 1848 р., живучи у Вовчанську, **М. Петренко** одружився. У сім'ї згодом народилося п'ятеро дітей, з них двоє померло в дитинстві, троє — два сини та дочка — дійшли повноліття й зрілого віку [3, с. 114—118]. Як і у випадку з Вовчанськом, рішенням вищестоячого начальства **М. Петренко** був у липні 1849 р. переведений у Лебедин, де до кінця життя служив повітовим стряпчим (чиновник, що здійснює прокурорський нагляд у повіті).

На цій службі він здобуває такі чини — титулярного радника, а далі й колезького асесора (відповідав армійському чину майора).

Один з авторитетних дослідників (йдеться про фахового шевченкознавця **П. Жура**) до 1859 р. відносить згадану зустріч **М. Петренка** зі **Т. Шевченком**, котрий здійснював тоді поїздки Україною. Ця зустріч нібито відбулася в Лебедині, де **Петренко** мешкав. Відомості про це з'явилися у дослідника внаслідок його творчо-наукових контактів 1973 р. із сім'єю **Шентіїв** — на той час викладачем Уманського педінституту **Костянтином Шентієм** та його дружиною, нащадком роду **М. Петренка**.

Сторони обмінялися важливою інформацією, зокрема тією, що стосувалась проходження **М. Петренком** чиновницької служби (яку використав у своїх публікаціях **К. Шентії**) та, відповідно, тією, що стосувалась зустрічі **Петренка** з **Шевченком** і була надана літературознавцеві **Шентіями**. “*В семье жены К.М. Шентия, Натальи Борисовны, правнучки М.Н. Петренко, доньине живут воспоминания об этой памятной встрече*”, — зазначав дослідник [14, с. 39]. Однак якихось письмових артефактів, що засвідчували б цю зустріч, досі не знайдено.

Помер **М. Петренко** у Лебедині 25 грудня 1862 р. (за ст. ст.). Дата смерті поета, що тривалий час залишалась невідомою, була встановлена у 1989 р. До числа запитань належить — де поховано поета?

Перша публікація із правильною вказівкою дати смерті **М. Петренка** з'явилася в сумській газеті “Ленінська правда” (березень 1989 р.); місцевий краєзнавець, автор статті, посилався на згадану вже **Наталю Петренко-Шентії**, якій вдалося розшукати відповідний документ.

Останньою прижиттєвою публікацією творів **Петренка** була публікація в “Южном русском сборнике”.

У другій половині 1840-х років у гуртку літераторів-харків'ян функції організатора та видавця перебирає на себе **А. Метлинський**. У 1848 р. він видає зазначений “Южный русский сборник” у Харкові в університетській друкарні. Тут було опубліковано добірки віршів **М. Петренка** та самого видавця, поеми двох, на той час покійних уже, поетів **Степана Александрова** та **Михайла Макаровського** (обоє померли 1846 р.), драму “Щира любов” **Г. Квітки-Основ'яненка**. Збірник видавався частинами (випусками), всього було п'ять таких частин, кожна з окремою нумерацією; у частині першій, зокрема, вміщено, під заголовком “Думи та співи”, вірші **М. Петренка**, ще один його вірш (“Думка про батька”) — при закінченні третьої частини.

Добірка **М. Петренка** в “ЮРЗ”, що одержала назву “Думи та співи”, охопила як низки нових творів, так і передруки — з окремими змінами чи авторськими редакційними поправками — раніше публікованих творів. Так, уперше побачили світ цикли “Слов'янськ” (що складається із чотирьох творів), “Іван Кучерявий” (також чотири твори; можна висловити припущення, що це, можливо, поема, втім, незавершена), “Недуг” (чотири твори), вірші “Думи мої, думи мої, де ви подівались...” (ним відкривалася добірка) “Весна” (“Весна, весна, година мила...”), “Тебе не стане в сих містах...”, “Минулися мої ходи через огороди...”. Були передруковані — за винятком лише одного вірша (“Гей, Іване, пора...”) — попередньо уже публіковані в “Снопі” та “Молодику” віршові твори, при цьому “Дивлюся на небо...”, “По небу блакитнім очима блукаю...” та “Схилюсь на руку...” були об'єднані у цикл, що одержав назву “Небо”. Друкована в “ЮРЗ” добірка “Думи та співи”, компонована та редагована, на наше переконання, за безпосередньої участі поета, подавала досить повне уявлення про теми, мотиви, ідеї, віршові прийоми творчості **Петренка**. Чи писав що поет після 1848 р. — досі невідомо.

Якщо окремими творами вважати кожен із віршів згаданих чотирьох циклів (“Небо”, “Слов'янськ”, “Іван Кучерявий”, “Недуг”), то відомий нині доробок поета складатимуть 25 творів (чи їх відносно закінчених фрагментів).

Публікації у “Снопі”, “Молодику” та “ЮРЗ” зберегли у приступній для читача літературній українській скарбниці талановиту поезію **М. Петренка**, на що вона цілком заслуговувала. Закарбована у творах особистість поета продовжила тривання і у формі усній, пісенній — уже в другій половині XIX ст. широко знаною в народі була пісня “Дивлюсь я на небо...”, інші пісні, до словесного образу яких має стосунок той чи той твір **Петренка**. Дещо корегуючи твердження дослідника, що “*його книжки ходили по руках*” (назва статті **К. Шентія**), можна з цілковитими підставами припускати ходження рукописних списків із творів **Петренка** (спосіб рукописного ширення літературних творів інтенсивно виявляв себе аж до поч. XX ст.).

Вагомою віхою в осмисленні й утвердженні належного значення творчої спадщини **Петренка** стала згадка про неї в “Очерках истории украинской литературы XIX столетия” **М. Петрова** (К., 1884) [15]. Автор цього дослідження дещо однобічно аргументує тезу про наслідування **Петренко** творчості **М. Лермонтова**, також **І. Козлова** (аж це пізніше, у 1920-х роках, викликало супротивну реакцію — хоч і не зовсім слушну — у цілковитому запереченні такого впливу). “... *При несомненном подражании Лермонтову поэзия Петренка отличается еще более грустным тоном, постоянно о чем-то вздыхает и порывается к небу*”, — підсумовував свої міркування дослідник [15, с.164]. Втім, попри відсутність докладного аналізу, важливим було те, що в книзі **Петрова** творчому доробку **Петренка** було вділено окремий підрозділ (у розділі “Романтико-художественная украинская

література”), відтак творча постать поета була цілком справедливо позиціонована як самостійний об’єкт історико-літературних досліджень в Україні.

Цілком природно, кращі твори *Петренка* потрапили до українських поетичних антологій XIX—XX ст., серед яких — “Антологія руська” (Львів, 1881), “Вік”, т. 1 (презентативне видання, здійснене в Києві в 1900—1902 рр. на відзначення сторіччя нового українського письменства), “Українська муза” (К., 1908), антології української поезії, видані за радянських часів; весь поетичний доробок *М. Петренка* неодмінно входив у збірники творів українських поетів-романтиків.

Особливої згадки варте видання “Вік”, яке мало вплив на визначення класичних імен і творів українського письменства. В першому томі цієї тритомної антології вміщено три твори Петренка: “Дивлюся на небо та й думку гадаю...”, “Як в сумерки вечірній дзвін...”, “Весна, весна, година мила...”. Для порівняння, — *В. Забіла* представлений тут одним твором (“Не щечечи, соловейку, на зорі раненько...”), *М. Костомаров* — чотирма, *А. Метлинський* — трьома.

Азаній Шамрай, котрий висунув концепцію так званої *харківської школи романтиків*, відносив *Петренка* до третього покоління цієї “школи” (цей же дослідник видав у 1930 р. й три томи матеріалів під заголовком “Харківська школа романтиків”; планував він до видання й 4-й том, де мали бути вміщені також твори М. Петренка, проте такий том друком не вийшов). Третє покоління — це іще був далеко не пізній етап у розвитку романтичного напрямку в українській літературі. Ще належало з’явитися у 1855 р. збірці *О. Афанасьєва-Чужбинського* “Що було на серці”, у 1862 р. — збірці *П. Куліша* “Досвітки”, ще мав привезти *Шевченко* зі заслання вірші, серед них і романтичного світовідчуття, писані в другій половині 1840-х років... Водночас поезія Петренка представляє найбільш істотні ознаки романтизму, будучи зорієнтованою на донесення глибокого внутрішнього світу романтично настроєної особистості. Подібні параметри “чистого” романтизму, за всієї несхожості індивідуальних стилів, мала пізніше поезія *М. Шашкевича*, *Ю. Федьковича*, *Я. Щоголева*.

У творчості *Петренка*, як і пізніше в україномовній творчості *Л. Глібова*, почасти *Я. Щоголева*, виразно присутні дві стильові манери: одна йде від пісенного фольклору (аж до прямої стилізації народної пісні, навіть з використанням її фрагментів, як-от у вірші “Минулися мої ходи...”) та, як різновид, орієнтованої на фольклорну образність зразків української лірики другої половини XVIII — початку XIX ст.; друга, загалом потужніша і, зрештою, визначальна, — від літературної традиції, зокрема російської поезії перших десятиліть XIX ст. Зрештою, поет у кількох творах — у різний спосіб, коли більш, коли менш вдало — намагається поєднати ці манери.

Паралельно з *Т. Шевченком* *Петренко* у своїй ліриці розбудовує ліричне “я”, намагаючись надати йому масштабних внутрішніх вимірів, здійснює спроби створення образу ліричного героя. Цим поезія

Михайла Петренка відрізняється, з одного боку, від творчості *О. Падальського*, *М. Шашкевича*, *В. Забіли*, *С. Карпенка*, *С. Руданського*, в якій хоч і також наявне безпосереднє вираження ліричного “я”, проте бракує його внутрішньої структурованості, та, з іншого боку — від творчості *А. Метлинського*, *М. Костомарова*, *Л. Боровиковського*, *М. Устияновича*, інтенсивне й індивідуальне романтичне світовідчуття яких було висловлене головним чином позаособистих формах, в поетичних описах та повістуваннях. Тимчасом уже в перших творах *Петренка* — навіть описового та повістувального плану, не кажучи про суто ліричний — починають вирізьблюватись обриси особи й особистості — з її індивідуальним почуттям, певною долею інтроспекції та намаганням прямо вести мову про окремі свої переживання, селекційовані відповідно до накреслюваного автором образу героя.

Характерність поезії *Петренка* на тлі творчості його українських сучасників, особне місце і певною мірою новаторське на ті часи значення Петренкової поезії видається слушним пов’язувати із літературною школою, з орієнтацією, очевидно, перш за все на здобутки російської поезії. Можна скорегувати надміру акцентоване (частково уже цитоване тут) твердження *М. Петрова* про вплив *Лермонтова* на творчість *Петренка*, проте цілком відкидати факт цього впливу (як це робив *М. Зеров* у своєму курсі лекцій 1928 р. [16, с. 93] навряд чи варто. І не тільки Лермонтова (хоча в першу чергу таки його), а й низки явищ досягнутого на той час російською лірикою рівня літературного письма, яким уможлилювався психологічно поглиблений вислів бентеги, сум’яття, інших складних почуттів, і чого поет, — цінуючи її за дещо інше, — іще не міг знайти в українській традиції словесності, як фольклорній, так і, за окремими винятками, літературній. “Розвиток ліричної теми, вихід за межі звичайних усталених ще з часів Котляревського ліричних пісень, що в частині образотворчій і ритмічній базувались на усних традиціях, — ось те характерне, що відчували в поезіях *Петренка* історики літератури...” — зазначав *А. Шамрай* [9, с. 338]. В іншому місці цей же дослідник слушно твердив про *Петренка*: “...Він чи не перший з харківських поетів перейшов від баладних і пісенних форм до рефлексивної, психологічної лірики, що так розвинулась у романтичних традиціях інших літератур у зв’язку з Байронівською традицією” [17, с. 14].

Цикл *Петренка* “Думи та співи” у “Южном русском сборнике”, очевидно, в ролі вступного чи “програмного”, розпочинав вірш “Думи мої, думи мої...”. Перший рядок цього Петренкового вірша відразу ж спрямовує згадку будь-якого читача до твору *Шевченка* із точно таким же першим рядком (і таким же розміщенням у збірці). Справді, жоден з дослідників поезії не може вказати якогось іншого походження цього рядка у творчості *Петренка*, як тільки із Шевченкового “Кобзаря” 1840 р. (можливо, якщо мати на увазі ті видання, з якими конкретно міг ознайомитися харківський поет, — із збірки “Чигиринський Кобзар і Гайдамаки” 1844 р., де цей вірш передруковано,

Портрет відтворює образ Михайла Петренка в зрілому віці. Поета зображено не у формі чиновника того часу, а в цивільному вбранні, так би мовити, “на дозвіллі”, що більше пасує Петренкові-поету, а не Петренкові-повітовому стряпчому. Реконструкцію портрета створив О.М. Чередиченко у 2007 році на основі фотографії онука поета Бориса Миколайовича Петренка, що надала правнучка поета Наталя Борисівна Шептій

— але це вже не так важливо). Словосполучення “Думи мої, думи мої...” звучить наближено до фольклорного, але досі не знайдено народної пісні, яка б його містила. Отже, джерело цього рядка одне — перший рядок першого вірша *Шевченка* із “Кобзаря”.

Зіставлення цих двох творів, що починаються однаково — “Думи мої, думи мої...” — у *Шевченка* та *Петренка* послужило відправною точкою у розвідці “Інший романтик, інший романтизм” діаспорного літературознавця (і мовознавця) *Ю. Шереха-Шевельова*. Дослідник керувався позірно добромисним наміром: за аналогією до ситуації в розвинених літературах представити український романтизм як певне багатоманіття явищ та векторів розвитку. Однак аргументація цієї тези у дослідника малопереконлива. Вірш *Петренка* “Думи мої, думи мої...” зі запозиченим у *Шевченка* першим рядком (запозиченим, на наше переконання, без жодного стратегічного наміру) дослідник подає як вияв своєрідної полеміки між *Петренком* та *Шевченком*. Малоімовірно, щоб *Петренко* бачив себе учасником такої полеміки, такої

творчої суперечки. Зіставляти в ролі двох різних “романтизмів” творчість *Т. Шевченка*, з одного боку, і творчість *М. Петренка* — з другого, — навряд чи було слухним і продуктивним: надто різні “вагові категорії” цих поетів, надто неспівмірний — навіть суто кількісно — їхній доробок, хоч би й у частині суто романтичній. (Некоректність такого підходу з боку *Ю. Шереха* уже зауважував *С. Крижанівський* [18, с. 12]. Поезія *Петренка* не здатна витримувати такий — заданий їй дослідником — тягар, щоб виступати якоюсь альтернативою романтизму *Шевченка*; вона й не була цим — ні за задумом поета, ні об’єктивно. Можливо, дослідник механічно переніс ті, панівні в сучасному заокеанському світі, уявлення про конкуренцію — на значно простішу й людянішу ситуацію в патріархальному українському середовищі першої половини XIX ст., коли поети дружно спілкувалися, браталися, звершуючи спільну справу, коли це звичайна річ — щось простодушню запозичити в іншого поета (як це зрештою, й учинив *Петренко* стосовно першого рядка Шевченкового вірша), давши свою варіацію.

Заперечення може викликати і таке судження дослідника, мовляв, “у переборенні “котляревщини” *Петренко* був послідовнішим, ніж *Шевченко*” [19, с. 57]. Що значить “котляревщина”? Це термін, свого часу винайдений *П. Кулішем* на означення творчості тих поетів, які хронологічно виступили в українській літературі після *І. Котляревського* (після надрукування перших трьох, а далі й чотирьох частин його “Енеїди”) і які, як здавалося *Кулішеві*, нетворчо наслідують *Котляревського* в схиланні до грубої, зниженої лексики, до бурлеску в поетичному мовленні. Сьогодні, після здійснених протягом багатьох десятиліть досліджень літературного процесу першої половини XIX ст., встановлення характерних рис творчості, особливостей гумору того чи того письменника, котрий колись зараховувався до гурту “котляревщини”, — потреба у такому терміні відпала, він виглядає архаїкою.

Вірш, що починається рядком “Дивлюся на небо та й думку гадаю...”, як уже зазначено, вперше був надрукований у “Снопі”; мав там заголовок “Недоля” та епіграф із *М. Лермонтова*, а саме: “В минуту жизни трудную / Теснится в сердце грусть...” [2]; це — дещо видозмінені перші два рядки вірша *М. Лермонтова* “Молитва” (“В минуту жизни трудную, / Теснится ль в сердце грусть...”), вміщеного у першій (єдиній прижиттєвій) збірці “Стихотворения М. Лермонтова” (СПб., 1840); роком раніше цей вірш *Лермонтова* друкувався в журналі “Отечественные записки”. Немає підстав твердити, що “Дивлюся на небо...” *Петренка* написано урозтіч цитованих рядків *Лермонтова*, можливо, вірш *Петренка* з’явився й раніше, ніж український поет взяв у руки збірку *Лермонтова*, — але звертає на себе увагу, по-перше, сам факт дуже незабарного (на ті часи) знайомства з книгою визначного поета, по-друге, розвинене літературне чуття *Петренка*, яка дозволило йому в масі російської поезії виділити не *В. Бенедиктова* (що

його згадано в статті *Ю. Шевельова*), не когось іншого, а таки *Лермонтова*, і, звичайно ж, по-третє, певна суголосність переживань, окреслених у кількох Петренкових поезіях, і тих, які було заявлено першою збіркою російського поета. Конкретним мотивом вірша “Дивлюся на небо...” навряд чи можна знайти пряму відповідність у поезії першої лермонтовської збірки (найближче до них перебувають, можливо, мотиви вірша “Тучи” (“Тучки небесные, вечные странники...”), котрою, як останнім акордом, завершується збірка “Стихотворения М. Лермонтова”, проте можна вести мову про більш загальний перегук умонастроїв Петренкового ліричного героя (в окремих моментах, в окремих, далеко не в усіх творах *Петренка*) із яскравішим, значно більш драматичним і трагічним, умонастроєм героя поезій *Лермонтова*. Тут уже мова мусить вестися, можливо, не так про вплив (хоч і впливу відкидати не слід), як про цілком природний порух одного поета перейняти в іншого (інших) спосіб вираження своїх почуттів, котрі йому — слушно чи неслучно — видаються близькими до тих, котрі у творчості сучасників уже здобули вислів.

Уже наявність епіграфа у першодруці вірша “Дивлюся на небо...” (в “Южном русском сборнике” вірш друковано як номер перший у циклі “Небо”, епіграф відсутній), не кажучи про концепцію твору, доволі рідкісну для української поезії, могла формувати думку про певний інтерес *Петренка* до творчості *Лермонтова*. Дещо спрощуючи, думку про вплив *Лермонтова* на українського поета висловив був *М. Петров* [15]. Також на основі того очевидного факту, що вірш “Як в сумерки вечірній дзвін...” написано *Петренком* не без орієнтації на “Вечерний звон”, автором якого є *І. Козлов* (котрий, у свою чергу, переспівав поезію ірландця *Т. Мура*), той же дослідник вів мову і про вплив *Козлова*. Здавалося б, можна лише додавати якісь уточнення до цих міркувань, базованих на фактах. Проте заперечення їх знаходимо в курсі лекцій *М. Зерова*: “Думки Петрова, що знаходив у нашого автора відгомони Козлова та Лермонтова, не завжди обгрунтовані” [16, с. 93]. (Про “нашого автора”, якого називає іще “талановитий романсист 1840-х рр.”, *Зеров*, утім, написав, на жаль, не так аж багато). Пізніше *І. Айзеншток*, для якого *Зеров* усе життя був беззастережним авторитетом, спробував розгорнути ідею свого вчителя і спростувати факт впливу *Лермонтова* на *Петренка*, вбачаючи, на противагу цьому, в поезії *Петренка* “імітації міської романсової лірики” та “наслідування не стільки безпосередньо фольклорних пісенних зразків, скільки їх шевченківських інтерпретацій” [20, с. 55, 56].

Утім, коли ведемо мову про такі складні метрично-ритмічні побудови, як Петренків цикл “Небо”, а особливо “Слов’янськ”, не кажучи вже про їх зміст, — суть справи ніяк не можна вичерпно пояснити ні “міщанським романсом”, ні навіть “шевченківськими інтерпретаціями” фольклору (які самі по собі є явищем визначним, вартим уваги, але все ж, мабуть, не стосовним поезії *Петренка*).

Видається, поряд із впливами фольклорними українськими, низку інтонацій, якими вимічено твори того вигляду, що дозволяє мовити про “літературну” школу, поет міг віднайти таки у російській поезії, на той час відносно розвинутій, розмаїтій метрично, інтонаційно, ритмічно. Вплив російської поезії на творчість *Петренка* — це в основному і передовсім школа російського вірша. Тим часом за своїми переживаннями й настроями Петренко виступає глибоко національним українським поетом. Дух не тільки (і не стільки) романтизму російського, а й романтизму європейського, слов’янського, навіть і українського, що саме переживав етап піднесення, був своєрідним активатором того, щоб серед широкої гами емоційних рис української душі чутливий і вдумливий поет знайшов типово романтичне ставлення людини до дійсності, яскраво забарвлене національним колоритом.

Безперечно, *Петренко* як поет перебував у річищі розвитку романтизму, відчував плідний потенціал романтичного бачення світу, зрештою, поетовою реалізацією частки цього потенціалу можна вважати твори, що — за своїми мотивами, образами, версифікацією — постають фактами літературного романтизму: цикли “Небо”, “Слов’янськ”, вірші “Як в сумерки вечірній дзвін...”, “Тебе не стане в сих місцях...”, четвертий вірш циклу “Недуг” (вірш, який, можливо, є найбільш “лермонтовським” у набутку поета). Одним із найвищих досягнень українського романтизму, явищем, у якому в концентрованому вигляді передано одну із сутнісних характеристик романтичного стану особистості, є цикл “Небо” (“Дивлюся на небо та й думку гадаю...”, “По небу блакитнім очима блукаю...”, “Схилившись на руку, дивлюся я...”).

Основу поетичного доробку *М. Петренка*, яка й визначає його місце в українській поезії, є медитативно-розмислова лірика, майже повністю зосереджена на внутрішніх станах ліричного “я”. Поза окремими випадками слідування за літературними й фольклорними зразками поет намагався, в міру своїх можливостей, здійснити самотньо-індивідуальне проникнення у внутрішній світ особистості, зокрема в момент її позасвітніх поривань, що їх, зважаючи на літературну добу, можна йменувати романтичними. Настрої туги, невтоленності, відчуженості від світу, трансценденція героя поза межі емпіричної дійсності — ознаки романтизму психологічного, тобто романтизму у вужчому й найбільш точному значенні слова.

Співдіючи в низці випадків із фольклорною образністю, з типовими романсовими мотивами, поетичне мислення Петренка у відтворенні глибоких, небуденних переживань відзначається водночас індивідуалізованою концептуальністю й стильовою ускладненістю. Можна, разом з тим, спостерегти цікавий феномен, який полягає в тому, що кілька Петренкових творів цього “ускладненого” реєстру (однаке не всі) знайшли відгук у народній пісенності.

Безперечно, далеким від спрощеності виступає вірш “Дивлюся на небо...”. І все ж основна думка цього твору *Петренка*, як виявилось, цілком

відповідала умонастрою широких верств люду, що могли з цим текстом ознайомитися. Вірш *Петренка* уже наприкінці XIX ст. фіксується у різних співаниках і збірках як народна пісня — пісня літературного походження. Певна річ, пісня “Дивлюся на небо...” видається дещо відмінною від типових народних пісень, створених у XVII — XVIII ст., але слід враховувати і культурну еволюцію носія фольклору в XIX ст., важливою рисою чого стало допущення в пісні, яка виконується в аматорський спосіб, більшого ступеня суб’єктивізму, деякого поглиблення психологічних нюансів. Можливо, завдячуючи такій еволюції параметрів народної пісенності, вірш “Дивлюся на небо...” Петренка (не без деяких дрібних привнесень) набув ролі одного з улюблених в народі пісенних творів.

Як встановлено фольклористами, первинний варіант музики до цього тексту написала дочка українського поета *В. Александрова* — *Людмила*, аранжував мелодію композитор *Владислав Заремба* (1833—1902) [21, с. 253; 22, с. 333].

Окрім “Дивлюся на небо...” у різних фольклористичних збірниках (як правило, у розділах, де представлено пісні літературного походження) фігурують ще три твори *М. Петренка*.

Вірш поета “Туди мої очі...” виступив одним із текстових джерел при витворенні відомої пісні “Де Крим за горами” (“Де грім за горами”), більше відомої як “Взяв би я бандуру” (за рядком приспіву); відомо кілька її варіантів, у кожному з яких наявні дещо видозмінені чотири рядки із вірша Петренка “Туди мої очі...”: “Бо там за горою, де зіронька сяє, / Там, там моя мила голубка витає, / Закрилась від мене і небом, й горами, / А я тут zostався з горем та сльозами”. Можливо, при народженні пісні, у її суто народному варіанті, слів Петренкового авторства було більше, але гору взяв прилучений сюди народний мотив виразнішого сентиментального характеру — безпосередньої скарги на нерозділену любов, що містить рядки “Взяв би я бандуру, та й заграє що знав...”; авторство цього мотиву, власне, уже пісні із запозиченими рядками з вірша Петренка, дослідники здогадно пов’язують із іменем композитора, музикознавця, піаніста другої половини XIX ст. *Олександра Немировського*, що свого часу, працюючи на теренах України, дав музичну обробку цієї пісні, паралельно долучившись до укладення варіанту її тексту [23, с. 459].

Піснею став також фрагмент із вірша “Недуг” (“Ходить хвиля по Осколу...”); дослідник, посилаючись на етнографічні матеріали, зібрані *Б. Грінченком*, зазначає, що “як пісню, цей уривок записано в кінці XIX ст. на Харківщині і Київщині” [22, с. 334]. Ще одне, більш раннє свідчення цього дослідника стосується пісні на слова *Петренка* “Чого ти, козаче...”; дослідник, втім, зазначає, що ця пісня “зустрічається рідше” [24, с. 259]. Народною піснею міг стати і вірш *Петренка* — переспів з *І. Козлова* — “Як в сумерки вечірній дзвін...”, оскільки відповідав тому умонастрою, на який відгукується народна пісенність. Міг стати — але цьому, ймовірно, завадила

ускладнена форма твору: із перехресним римунням та чергуванням чоловічої й жіночої рим. Отже, народна пісня на тему “вечірнього дзвону” вийшла з іншого джерела — переспіву того ж таки російського твору українським поетом *В. Александровим*; його вірш (“Вечірній дзвін, вечірній дзвін...”) менш вигадливий, має парне римуння — а отже виявився придатнішим для усного засвоєння і ширення.

Дослідники українського письменства, особливо починаючи від 20-х років XX ст., не раз висловлювали жалкування з приводу малої кількості інформації про життя поета й непевності знань про його літературну спадщину. Починаючи від 1970-х років постать *Петренка* стає для нас дещо ближчою. Наполегливі пошуки ентузіастів подеколи увінчуються здобуттям достовірних матеріалів (саме такі матеріали, а не довільні фантазування мають реальну ціну) з життя і творчості *Петренка*.

У нещодавно виданій книзі “Михайло Петренко: Життя і творчість” (К., 2013) вміщено доти іще невідомий, недрукований фрагмент драми *Михайла Петренка* “Найда”. Текст виявлено у Відділі рукописів Російської державної бібліотеки (опубліковано вперше; публікація *О.Є. Петренка*).

Фрагмент, що становить першу дію п’єси, датовано початком 1845 р. — часом, коли *М. Петренко* служив старшим помічником столоначальника в Харківській палаті карного суду та, за висловом *П. Кореницького*, продовжував “фантазувати”, тобто, не покидав письменське перо. Датуння цього тексту може означати як остаточну крапку в текстовій реалізації задуму (завершеного чи не завершеного), так і вказівку на закінчення певного етапу роботи, що її автор мав намір продовжувати. Якщо останнє — то, можливо, колись знайдеться й текст усієї п’єси *Петренка* чи її подальші фрагменти — якщо вона була завершена чи, принаймні, продовжена автором.

З діалогу між героїнею та її тіткою, що є змістом цього фрагменту, впливає існування загрози для дівчини вийти заміж за нелюбого. Такі сюжети уже були апробовані українською драматургією (“Наталка Полтавка” *І. Котляревського*, “Чорноморський побит” *Я. Кухаренка*, “Любка” *П. Котлярова*, “Сватання на Гончарівці” *Г. Квітки-Основ’яненка*). Але *М. Петренко* вирішує цей сюжет з відчутним елементом оригінальності, встановлюючи довірливіші (“ігрові”) стосунки між персонажами та в міру інтелектуалізуючи діалог. Звертають на себе увагу й особливості художньої форми Петренкового твору.

Унікальність і пріоритет п’єси *Петренка* полягає в тому, що в ній уперше серед творів української драматургії випробувано можливості ритмічно гнучкого римованого вірша. З цим віршем не може йти в порівняння коструbate віршове мовлення “Любки”. Якщо український вірш у п’єсі “Переяславська ніч” *М. Костомарова* є неримованим суцільним 5-стопним ямбом (на ті часи такий ямб називався шекспірівським, оскільки ним було виконано російськомовні переклади низки п’єс англійського драматурга), то *Петренко* вдається до ямба різностопного — до так

званого “вольного вірша”, яким зазвичай під ту пору писалися байки, але який **Петренку** уповні вдалося ліризувати. **Петренко** виявив себе майстром версифікації, успішно сумішуючи рядки різної метричної характеристики та вигадливо застосовуючи різноманітні схеми римування, як-от, приміром, у фрагменті: “*Ти по лицю — мов та княгиня, / Но, Боже мій! яка судьбина / Тебе на світі жде? / Ти все журлива та журлива, / Ти чуєш лихо на себе. / Боюсь, боюсь, ти будеш нещаслива!*” — де один за одним ідуть рядки, що містять відповідно 4, 4, 3, 4, 4, 5 стоп (а ще можна згадати рядок “*О Господи прости! а я уже люблю*”, де міститься 6 стоп, також — відповідь Галі щодо жениха — “*Мені його не треба*” — що вкладається у рядок із 3 стоп). Варте уваги, що таким же нерівностопним ямбом написано один з найкращих поетичних творів **Петренка** — останній (“Далеко од родини...”) вірш циклу “Слов’янськ”. Літературна майстерність **Петренка** захоплює у свій обсяг і сферу римування, для поетичного вислову сферу немаловажну. Привабливості, навіть якогось елементу музичності мовленню цієї п’єси додає нежорстке поводження автора з римою: йдеться про велику кількість закінчень віршових рядків, перегук між якими можна кваліфікувати як неповну, так звану “неточну” риму (“вона” — “чита”, “телятко” — “жалко”, “больні” — “сьогодні” тощо); уже перші (після наведеної на початку народної пісні) рядки твору виявляють такий нестандартний творчий підхід поета (“*Ой Боже, Боже милостивий! / Як довго милого із хутора нема, / Чого там баряться міг голуб сизий, / Давним-давно приїхати пора*”): віршові рядки, закінчуючись, окликають

один одного переважно своїми голосівками, деякі з рядків, як видається, залишаються взагалі не зарифмованими — і це, разом із різностопністю рядків, створює враження легкої, ненав’язливої, незарегульованої течії поетичного викладу, а в окремих випадках — і додаткової загадковості змісту твору.

Віршова форма є додатковим засобом досягнення виразної поетичності викладу розглядуваного фрагменту п’єси. Своєрідний вірш, застосований **Петренком** у драматичному фрагменті, навзаєм кидає відповідне світло і на поетичну творчість письменника, зокрема на ту її частину, яка вперше з’явилася друком у “Южном русском сборнике” — цикли “Іван Кучерявий”, “Недуг” та особливо “Слов’янськ”, — potwierджуючи невідповідність пошуків автора у сфері поезики, існування свідомої настанови на увиразнення й підсилення естетичного виміру твору, — що й вирізняє набуток **Петренка** серед доробку літературів-сучасників.

Чи відшукають продовження драматичної думи “Найда”? Чи впливуть на світло денне роздобуті пристрасними ентузіастами ще якісь твори **Петренка**, їх уривки, фрагменти? У це (як і в роздобуток нових біографічних даних) дуже хотілося б вірити. Але й той обсяг спадщини **Михайла Петренка**, що відомий на сьогодні, постає примітно оригінальною часткою у скарбниці національного письменства, талановито-самобутньо різноманітній художній палітурі української поезії і, як виявляється, також і української драматургії першої половини XIX століття, переконливо, аж у сьогоднішній доносить музику тих незвичайних вражень, що їх на своєму життєвому й творчому шляху знайшов і зумів виповісти поет. ■

Література

1. Южный русский сборник: Альманах. Издание Амвросия Метлинского. — Х., 1848.
2. СНІПЬ. УКРАЇНСЬКИЙ НОВОРОЧНИКЪ. РІКЪ ПЕРВІЙ / Александръ Корсунъ. — Харькѣвъ, 1841.
3. **Петренко А. Е.** Идентификация Петренко. — К., 2012.
4. **Костомаров Н. И.** Автобиография. Бунт Стеньки Разина. — К.: Наукова думка, 1992.
5. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. — Х., 1995. — Т. 5.
6. **Грабовський П.** Порфир Кореницький // Грабовський П. Зібрання творів: У 3-х т. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — Т. 3.
7. Харківська школа романтиків. — Х., 1930. — Т. 3.
8. Листи [А. Л. Метлинського] до І. І. Срезневського // Харківська школа романтиків. — Х., 1930. — Т. 2.
9. **Шамрай А. П.** Співробітники альманахів “Сніп” (1841) і “Южного русского сборника” (1848) // Матеріали до вивчення історії української літератури. — Т. II. — К.: Рад. школа, 1961.
10. Маяк. — 1842. — Т. V. — Кн. 9. — Отд. 4.
11. Маяк. — 1843. — т. IX. — Кн. 18. — Отд. 5.
12. **Айзеншток І.** Листи Порфирія Кореницького // Науковий збірник за рік 1926: Записки Українського наукового товариства в Києві (тепер Історичної секції Всеукраїнської академії наук). — Т. XXI. — К.: ДВУ, 1926.
13. **Перетц Лев.** Матеріали з української літератури, що перебувають у Пушкінському домі, та співробітники альманаху “Сніп” 1841 р. О. Корсуна // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. Кн. XIX. — К., 1928.
14. **Жур Петр.** Третья встреча: Хроника последней поездки Тараса Шевченко на Украину. — Лг.: Худож. литература, 1973.
15. **Петров Н.** Очерки истории украинской литературы XIX столетия. — К., 1884.
16. **Зеров М.** Українське письменство XIX ст. // Зеров М. Твори: В 2-х т. — К.: Дніпро, 1990. — Т. 2.
17. **Шамрай А.** Харківська школа романтиків (Передні уваги) // Харківська школа романтиків. — Х., 1930. — Т. 1.
18. **Крижанівський С.** Михайло Петренко: вчора, сьогодні, завтра // Слово і час. — 1993. — № 11.
19. **Шевельов Ю.** Інший романтик, інший романтизм. // Шевельов Ю. // Вибрані праці: У 2-х т. — К.: ВД КМА, 2009. — Т. 2.
20. **Айзеншток І.** Українські поети-романтики // Українські поети-романтики 20 — 40-х років XIX ст. — К.: Дніпро, 1968.
21. **Єрофіїв Ів.** Матеріали до біографії В. С. Олександрова // Червоний шлях. — 1926. — № 9.
22. **Нудьга Г. А.** Примітки // Пісні та романи українських поетів. У 2-х т. — К.: Рад. письменник, 1956. — Т. 2.
23. **Бойко В. Г., Омельченко А. Ф.** Примітки // Пісні літературного походження. — К.: Наук. думка, 1978.
24. **Нудьга Г. А.** Примітки // Пісні і романи українських поетів. — К.: Рад. письменник, 1941.